

РОЗДІЛ 7

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 347.73

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/66>

ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ БЮДЖЕТУ ОБ'ЄДНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ В СИСТЕМІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

THE LEGAL SIGNIFICANCE OF THE BUDGET OF THE UNITED TERRITORIAL COMMUNITY IN THE SYSTEM OF LOCAL BUDGETS

Ананьєва Є.А., к.ю.н.,

доцент кафедри правового забезпечення підприємницької діяльності
та фінансової безпеки факультету №6*Харківський національний університет внутрішніх справ*

В статті розглянуто основні терміни та визначення які характеризують план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій органів місцевого самоврядування. Та наголошує на тому, що законодавець надає вказані види бюджетів враховуючи або адміністративний устрій країни.

Розглядається економічна сутність «мінімального бюджету місцевого самоврядування», і підкреслено, що мінімальний бюджет використовується на практиці умовно, як додатковий засіб розрахунку необхідних фінансів. Розглянуто правове значення місцевого бюджету, а саме, наголошено на тому, що бюджети місцевого самоврядування затверджуються рішенням відповідної ради, які і визначають бюджетні повноваження органів місцевої влади. Досліджено принцип самостійності бюджетної системи України, крізь призму місцевих бюджетів. З'ясовано які обмеження мають місцеві бюджети, керуючись принципом самостійності, а саме визначення видів та обсягів доходів та видатків, які регламентуються законом.

У статті були розглянуті різні визначення місцевих бюджетів, які характеризують їх з різних боків та мають різні характеристики і можуть виступати, як правова, економічна або соціальна категорія.

Значна увага була приділена саме питанням формування місцевих бюджетів, їх розподілу та використанню. Наголошено на тому, що процес децентралізації владних повноважень, що запропонований урядом з метою задоволення потреб регіонів спирається на місцеві бюджети, серед яких бюджети ОТГ мають нове призначення, і як фінансовий план, і як правовий механізм формування, розподілу та використання місцевих фінансів.

Також у статті розглянуто реформування місцевого самоврядування. Наголошено на тому, що на початок реформування більшість населених пунктів України, за виключенням де-яких обласних, мали настільки слабку матеріальну-фінансову базу, що були неспроможні надавати необхідні публічні послуги на відповідних територіях, а також виконувати повноваження органами місцевого самоврядування. Досліджено ряд обставин, що склалися в регіонах та в країні в цілому і які потребують врахування та змін для удосконалення бюджетних відносин в майбутньому.

Ключові слова: місцеве самоврядування, оргпни місцевого самоврядування, місцевий бюджет, бюджет об'єднаної територіальної громади.

The article discusses the main terms and definitions that characterize the plan for the formation and use of financial resources to ensure the tasks and functions of local self-government bodies. But he emphasizes that the legislator provides the specified types of budgets taking into account the administrative structure of the country.

The economic essence of the «minimum budget of local self-government» is considered, and it is emphasized that the minimum budget is used conditionally in practice, as an additional means of calculating the necessary finances. The legal significance of the local budget is considered, namely, it is emphasized that local self-government budgets are approved by the decision of the relevant council, which determines the budgetary authority of local authorities. The principle of independence of the budgetary system of Ukraine was studied through the prism of local budgets. It has been clarified what limitations local budgets have, guided by the principle of independence, namely the definition of the types and volumes of income and expenses, which are regulated by law.

Different definitions of local budgets were considered in the article, which characterize them from different sides and have different characteristics and can act as a legal, economic or social category.

Considerable attention was paid to the issues of formation of local budgets, their distribution and use. It was emphasized that the process of decentralization of power, proposed by the government to meet the needs of the regions, relies on local budgets, among which budgets of OTG have a new purpose, both as a financial plan and as a legal mechanism for the formation, distribution and use of local finances.

The article also discusses the reform of local self-government. It was emphasized that at the beginning of the reform, most of the settlements of Ukraine, with the exception of some regional ones, had such a weak material and financial base that they were unable to provide the necessary public services in the respective territories, as well as to fulfill the powers of local self-government bodies. A number of circumstances that have developed in the regions and the country as a whole and that require consideration and changes to improve budgetary relations in the future have been studied.

Key words: local self-government, organizations of local self-government, local budget, budget of the united territorial community.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виконання завдань та функцій органів управління ОТГ залежить від обсягів фінансових ресурсів, які акумулюються в бюджетах ОТГ. Поняття «бюджет ОТГ», як правової категорії залишається дискусійним, як і його складові фонди. Відповідно до БК України (ст. 2 «Визначення основних термінів») основні риси бюджету ОТГ – плановість та спроможність, а також закон визначає його приналеж-

ність до бюджетів місцевого самоврядування відповідно до бюджетного устрою країни.

Відповідно до закону України «Про місцеве самоврядування в Україні (ст. 1 «Основні терміни, використані в цьому законі») використовуються такі поняття, що характеризують план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій органів місцевого самоврядування, як «бюджет місцевого само-

врядування (місцевий бюджет)», «районний бюджет», «обласний бюджет», «поточний бюджет», «бюджет розвитку» та «мінімальний бюджет місцевого самоврядування». Зміст вказаної декларативної норми свідчить, що законодавець надає вказані види бюджетів враховуючи або адміністративний устрій країни, що вказує на нормативно-правову сутність бюджету, який приймається на рівні відповідного місцевого органу влади, або на його економічну сутність. Не точним є також у наведеному законі ототожнення бюджету місцевого самоврядування та місцевого бюджету з позицій їх правового значення.

Економічна сутність «мінімального бюджету місцевого самоврядування» в тому, що відповідно до закону він містить мінімальний обсяг розрахункових коштів, який потрібен для здійснення повноважень органів місцевого самоврядування на рівні мінімальних соціальних потреб, який гарантується державою [1]. На відміну від поточного бюджету, або бюджету розвитку, які реально відображають доходи та видатки місцевого бюджету і використовуються для покриття відповідних поточних видатків або програм розвитку, мінімальний бюджет використовується на практиці умовно, як додатковий засіб розрахунку необхідних фінансів.

Правове значення місцевого бюджету відповідно до вказаної норми свідчить, що на відміну від закону, який затверджує щорічно Державний бюджет України, бюджети місцевого самоврядування затверджуються рішенням відповідної ради, які і визначають бюджетні повноваження органів місцевої влади. Відповідно до БК України – «Рішення про місцевий бюджет – нормативно-правовий акт Верховної Ради Автономної Республіки Крим чи відповідної місцевої ради, виданий в установленому порядку, що затверджує місцевий бюджет та визначає повноваження відповідно Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевої державної адміністрації або виконавчого органу місцевого самоврядування здійснювати виконання місцевого бюджету протягом бюджетного періоду (п. 45. ст. 2) [2]. Бюджетні повноваження, що встановлюються рішенням органу місцевого самоврядування, міста, сіла, територіальної громади тощо, у правовому значенні підкорюються бюджетному закону відповідно до ієрархії бюджетного законодавства, що обмежує самостійність місцевих бюджетів.

Принцип самостійності бюджетної системи України, який встановлює БК України вказує, що держава, коштами державного бюджету не несе відповідальності за бюджетні зобов'язання органів місцевого самоврядування, які також не несуть відповідальності за бюджетні зобов'язання одне одного та за бюджетні зобов'язання держави, а також на право відповідних місцевих рад самостійно розглядати та затверджувати бюджети. Щодо права відповідних місцевих рад на встановлення закріплених джерел доходів бюджетів та напрямків їх використання, то самостійність бюджетів, має обмеження в визначенні видів та обсягів доходів та видатків, які регламентуються законом. Таким чином потребує уточнення дефініція бюджет ОТГ, його риси, як правового інституту та значення в бюджетній системі України.

Бюджети місцевого самоврядування досліджувалися в працях фахівців фінансово-правової науки з різних характеристик, як правова, економічна, соціальна категорія. Обґрунтованим вбачається вказівка Л.К. Воронової на таку суттєву характеристику місцевих бюджетів, як наявність надходжень і витрат на виконання повноважень органів влади Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Ці надходження і витрати становлять єдиний баланс відповідного бюджету [3, с. 269].

Аналіз визначень «місцевий бюджет» приводе І.І. Ефремову до висновку, що «... це сукупність економічних відносин, що сприяють територіальному пере-

розподілу національному доходу країни та забезпечують створення фінансової бази відповідних територіальних громад» [4, с. 159].

При дослідженні ознак місцевих бюджетів О.А. Музика-Стефанчу визначає, що місцеві бюджети представляють не окрему адміністративно-територіальну одиницю, а пов'язані з територіальними громадами (колективами) [5, с. 212]. Подібна позиція і у інших дослідників. Так, Ю.А. Крохина визначає місцевий (муніципальний) бюджет – це економічні відносини, що опосередковують процес акумулювання, розподілу і використання централізованого державного фінансового фонду, що знаходиться в розпорядженні органів місцевого самоврядування, призначеного для фінансування спільних завдань місцевого значення, а також державних делегованих повноважень і є основним фінансовим планом муніципального освіти, затверджується представницьким органом. Не обґрунтованим вибачається у наведеному визначенні, як і в законодавстві, ототожнення різних видів бюджетів. Таким чином, і в законодавстві, і в наукових дослідженнях остаточно не визначали вказані поняття і їх характерні риси.

Враховуючи наведені визначення, потрібно враховувати, що бюджети ОТГ, як економічна категорія, характеризують фінансову базу діяльності територіальної громади.

З правової точки зору, дослідники майже одноставно характеризують місцевий бюджет, як нормативно-правовий акт. Нормативно-правові акти про бюджет, як вказує О.П. Гетманець, установлюють права та обов'язки органів виконавчої влади держави і на місцях щодо формування, розподілу та використання бюджетних коштів і зобов'язують ці органи їх виконувати, дозволяють відповідним керівникам надавати бюджетні асигнування, брати бюджетні зобов'язання, які мають конкретно-адресний характер [6, с. 149].

На думку Д.А. Бекерської, місцевий бюджет – це фінансовий план, що щорічно приймається відповідною для конкретної території радою в формі рішення по формуванню фінансових ресурсів для забезпечення виконання життєзабезпечуючих функцій населення [7, с. 135].

Значна кількість досліджень фінансової діяльності місцевого самоврядування присвячена саме питанням формування місцевих бюджетів, тоді як їх розподілу та використанню приділено значно менше уваги. Б.С. Шулюк окреслює проблеми виконання місцевих бюджетів за доходами і видатками, основну увагу автор приділяє обґрунтуванню механізму міжтериторіального фінансового вирівнювання, в якості засобу вдосконалення забезпечення виконання місцевих бюджетів пропонується забезпечити високий рівень прозорості фінансових потоків під час формування та використання коштів місцевих бюджетів [8]. Проте не розглядаються конкретні напрямки розподілу та використання місцевих коштів та відповідно залишають поза увагою конкретна проблематика в цій сфері.

Л.Лисяк та К. Роменська зазначають на наявності такої проблеми виконання місцевих бюджетів як нераціональне використання бюджетних коштів. При цьому на основі аналізу ефективності реалізації комплексної програми Дніпропетровської області «Здоров'я нації» наполягають на розробці комплексних результативних показників виконання програми для кожного завдання задля чіткого уявлення обсягу запланованих робіт, а також оцінити та проаналізувати отримані результати [9]. Така пропозиція є ефективною і для інших цільових програм, що фінансуються за рахунок місцевих бюджетів. Проте в роботі не охоплюються питання види цільових видатків місцевих бюджетів та розробка показників оцінки їх ефективності.

Досліджуючи проблеми планування та виконання видаткової частини місцевих бюджетів В.Г. Боронос та Ю.В. Острівченко роблять висновок про значні обсяги міжбюджетних трансфертів, які отримують місцеві

органи влади з державного бюджету є недостатніми для фінансування видатків місцевих бюджетів, існує потреба у додатковому фінансуванні житлового фонду, автомобільних доріг, каналізаційних і очисних споруд. Це обумовлено тим, що переважна більшість фінансових ресурсів місцевих бюджетів у сучасних умовах спрямовується на виконання делегованих повноважень органів місцевого самоврядування, що в певній мірі обмежує їх фінансову самостійність. Автори пропонують інтегрувати в бюджетний процес прогресивні методики планування, зокрема є програмно-цільовий метод та планування бюджету на середньострокову перспективу [10, с. 95]. В основі цього дослідження покладений аналіз видатків місцевих бюджетів до кількох передуючих досліджених років, слід зазначити, що висновки цього дослідження є актуальними і на сьогодні в умовах реформування місцевого самоврядування. Проте в дослідженні недостатньо акцентується увага саме на правових питаннях такого напрямку фінансової діяльності як розподіл та використання бюджетних коштів територіальної громади.

М.В. Гончаренко розглядає елементи механізму формування фінансових ресурсів територіальних громад в умовах сучасної адміністративно-територіальної реформи [11]. В основі цього дослідження покладено порівняння економічних показників фактичних надходжень доходів загального фонду місцевих бюджетів об'єднаних територіальних громад.

Подібна проблематика розглянута в роботі Т.В. Гургули яка визначає перелік проблем фінансового забезпечення спроможності територіальних громад, серед яких: диспаритет між загальнодержавними та місцевими податками та зборами, недостатній рівень громадського контролю за дотримання місцевою владою норм бюджетно-податкового законодавства, а також відсутність адекватного впливу громадського суспільства на прийняття рішень у сфері планування та управління фінансових ресурсів територіальних громад. Вирішення вказаних проблем авторка вбачає шляхом здійснення структурного реформування усієї системи місцевих фінансів, враховуючи вектори фінансової децентралізації та деконцентрації влади [12].

Аналітичний метод був використаний Н.Б. Татарінім та С.О. Сніткою при дослідженні формування місцевих бюджетів в умовах створення об'єднаних територіальних громад. Аналіз при цьому як умовний розподіл складного правового явища на окремі частини, дає можливість поділити предмет дослідження на складові, аналіз дає можливість вивчити окремі сторони об'єкта, зробити низку наукових абстракцій, виявити певні поняття. За результатами аналізу даних про стан місцевих бюджетів об'єднаних територіальних громад Н.Б. Татарінім та С.О. Сніткою констатували позитивну динаміку впровадження фінансової децентралізації, при цьому покращення фінансового забезпечення об'єднаних територіальних громад випереджає загальну динаміку місцевих бюджетів базового рівня [13, с. 825].

Наведені думки вчених свідчать, що процес децентралізації владних повноважень, що запропонований урядом з метою задоволення потреб регіонів спирається на місцеві бюджети, серед яких бюджети ОТГ мають нове призначення, і як фінансовий план, і як правовий механізм формування, розподілу та використання місцевих фінансів.

Бюджет ОТГ – це бюджет місцевого самоврядування, що утворює фінансовий план, кошти, якого складають обсяг фінансових ресурсів, що є в розпорядженні місцевої влади на потреби громади. Слід враховувати, що на початок реформування місцевого самоврядування, тобто на 2014 рік в Україні більшість населених пунктів України, за виключенням де-яких обласних, мали настільки слабку матеріально-фінансову базу, що були неспроможні надавати необхідні публічні послуги на відповідних тери-

торіях, а також виконувати повноваження органами місцевого самоврядування. Цьому передувало ряд обставин, що склалися в регіонах та в країні в цілому і які потребують врахування та змін для удосконалення бюджетних відносин в майбутньому.

По перше, це відтік сільського населення до міст, за кордон на пошуки працевлаштування, а також природне скорочення населення, що призвело до занепаду сіл, селищ і, як наслідок, скорочення мешканців та населених пунктів в регіонах. В Концепції вказується, що починаючи з 1991 року чисельність сільського населення зменшилася на 2,5 млн. осіб, а кількість сільських населених пунктів – на 348 одиниць. Разом з тим кількість сільських рад збільшилася на 1067 одиниць [14]. Ці цифри приводять до висновку щодо скорочення матеріального виробництва у сільській місцевості і не ефективного розподілу повноважень між різними гілками влади, і як наслідок, погіршення життєвого рівня населення.

По друге, скорочення видів та обсягів матеріального виробництва в регіонах при одночасному збільшенні кількості органів виконавчої влади призвело до не ефективного управління регіонами та не можливості органам місцевого самоврядування виконувати власні та делеговані повноваження. Відповідно до Концепції на 2014 рік в Україні було «утворено близько 12 тис. територіальних громад, у більш як 6 тис. громад чисельність жителів становить менш як 3 тис. осіб, з них у 4809 громадах – менш як 1 тис. осіб, а у 1129 громадах – менш як 500 осіб, у більшості з них не утворено виконавчі органи відповідних сільських рад, відсутні бюджетні установи, комунальні підприємства тощо» [14]. Вказані обставини потребували кардинального перетворення системи управління на місцях, що призвело до проведення адміністративно-територіальної реформи, впровадження децентралізації влади та створення ОТГ на новій фінансово-правовій основі. Проте, впровадження нових прогресивних адміністративних відносин залежить від розробки, прийняття та виконання обґрунтованих місцевих бюджетів.

По третє, система місцевих бюджетів, що склалася на початок 2015 року, тобто на початок проведення децентралізації влади та створення нових ОТГ, характеризувалася низькою спроможністю бюджетів, їх залежністю від Державного бюджету, а також не розвинутими міжбюджетними зв'язками. Бюджетні відносини на ті часи, як правило, залежали від так званої, вертикальної підпорядкованості, тобто нижчі бюджети, і відповідно органи влади залежали від більш спроможних районних, обласних або міст обласного значення бюджетів і коштів з бюджету держави. Цілком слушним є висновок законодавця «Збереження диспропорційності адміністративно-територіального устрою як основи існування нераціональної територіальної організації влади (відсутність цілісної території адміністративно-територіальної одиниці базового рівня, перебування територіальної громади села, селища, міста у складі іншої територіальної громади або на території іншої адміністративно-територіальної одиниці, територіальної громади району в місті) призводить до конфлікту компетенції як між органами місцевого самоврядування, так і між органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади» [14].

Відсутність правових засад регулювання місцевих фінансів та обмеженість бюджетних фондів на місцях призвела до не здатності виконання функціональних обов'язків органами місцевого самоврядування. Дотаційність місцевих бюджетів суттєвим тягарем покладалася на фінанси держави, що обмежували фінансування загальноосвітніх потреб, а відсутність власних фінансів на місцях призводила до того, що органи місцевого самоврядування не здатні були ефективно виконувати функції управління на власній території та примати рішення на користь розвитку власного регіону.

По четвертих, місцеві бюджети на початок реформи

були фінансово обмежені, оскільки доходи місцевих бюджетів визначалися централізовано, без права самостійного визначення ставок місцевих податків і зборів, тільки у межах встановлених податковим законодавством. Джерельна база доходів місцевих бюджетів спиралась на податкову систему і не передбачала права на отримання доходів від власних джерел, від власного виробництва, залучення інвестицій тощо. Впровадження Концепції передбачає формування доходів місцевих бюджетів на новій правовій основі, яка передбачає розширення податкових повноважень, права на доходи від власної комерційної діяльності, залучення інвестицій, створення робочих місць, тощо тобто створення умов для мотивації органів місцевого самоврядування для нарощування доходної бази місцевих бюджетів.

По п'ятих, видаткова частина місцевих бюджетів до запровадження реформи, що запропонована Концепцією, будувалася за так званим «остаточним принципом» фінансування, тобто кошти на захищені статті планувалися в межах наданих обсягів грошей, а на інші цілі – розвитку місцевого виробництва або соціальні послуги – що залишалось, як правило, коштів не вистачало і на захищені статті видатків бюджетів, оскільки доходні джерела бюджетів були обмежені. Заплановане зростання доходної частини місцевих бюджетів створює умови для фінансування публічних послуг та розвитку матеріального виробництва на місцях завдяки поширенню видаткових повноважень органів місцевого самоврядування. Враховуючи різні ресурсні умови розвитку регіонів, дотаційність з Державного бюджету потрібна, але з цільовим призначенням та враховуючи ефективність бюджетних програм та проектів розвитку регіонів.

По-шостих, створення ОТГ та реформування територіальної організації влади спирається на систему міжбюджетних відносин, яка передбачала, як встановлено п. 2 ст. 81 БКУ – забезпечення відповідності повноважень на здійснення видатків, закріплених законодавчими актами за бюджетами та фінансовими ресурсами, які мають забезпечувати виконання цих повноважень [2]. Бюджети ОТГ повинні передбачати, що виконання делегованих повноважень та повноважень органів влади на місцях, які фінансуються за рахунок коштів місцевих бюджетів, що потребує удосконалення системи міжбюджетних відносин. Реформа територіальної організації влади та формування нових

бюджетних відносин спирається на бюджети місцевого самоврядування, які повинні мати обсяг фінансів, що забезпечить фінансування встановлених законом повноважень. За даними аналітиків впровадження Концепції націлено на зміну «системи міжбюджетного вирівнювання: механізм балансування видаткових повноважень замінено на новий більш прогресивний, який дозволяє залишити більшу частину коштів на місцях, а саме горизонтальне вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів» [15].

Таким чином, законодавець визначив недоліки попередньої організації бюджетної системи і встановив засади формування бюджетів ОТГ на новій фінансово-правовій основі, за рахунок впровадження самостійності органів місцевого самоврядування щодо організації територіального управління місцевими фінансами, поширення повноважень по формуванню доходної бази місцевих бюджетів та уточнення видаткових повноважень розпорядників бюджетних коштів. Удосконалення міжбюджетних відносин повинно спиратися на принципі повноти, обґрунтованості, ефективності та результативності, субсидіарності, справедливості та неупередженості, як чинників, що характеризують бюджетну систему України не декларативно, а на підставі достатніх для виконання функцій повноважень.

Висновки. Отже, можна надати таке визначення: бюджет ОТГ – це фінансовий план, що містить систему соціально-економічних заходів, які впроваджуються органами місцевого самоврядування у визначеній законом процедурі та формі та забезпечують виконання завдань і функцій у відповідній територіальній громаді протягом бюджетного періоду

Враховуючи важливість законодавчого забезпечення адміністративно-територіальної реформи, нові підходи до організації влади на місцях та до регулювання місцевих фінансів, а також вплив бюджетів ОТГ на суспільне життя, надану дефініцію доцільно ввести у БК України, доповнив частину першу «Визначення основних термінів» статті 2 пунктом 2² – бюджети об'єднаних територіальних громад з наданим вище визначенням, а також, ввести у ст. 1 «Основні терміни, використані у цьому законі», закону України «Про місцеве самоврядування в Україні, абзац – «бюджети об'єднаних територіальних громад» аналогічного змісту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 р. № 280-97. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>
2. Бюджетний кодекс України : від 8 липня 2010р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
3. Словник фінансово-правових термінів : у 3т./ за гол. ред. Л. К. Воронової. Київ: Алерта, 2011. Т.2. 558 с
4. Єфремова І.І. Місцеві бюджети та бюджети місцевого самоврядування: проблеми правового визначення. *Форум права*. 2009. № 1. С. 157–161
5. Музика-Стефанчук О.А. Правові проблеми місцевих фінансів України: теоретико-прикладне дослідження : монографія. Камінець-Подільський : ТОВ «Друкарня Рута». 2016. 386 с.
6. Фінансове право : підручник / Бандурка О. М. та ін. ; за ред. О. П. Гетманець. Харків, 2017. 392 с.
7. Бекерська Д.А. Бюджетне право і бюджетний процес в Україні : навчально-методичний посібник. Одеса: Юридична література, 2004. 208 с.
8. Шулюк Б.С. Проблеми виконання місцевих бюджетів України. *Економіка і суспільство*. 2017. №13 URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/213.pdf
9. Лисяк Л., Роменська К. Напрями підвищення ефективності використання коштів місцевих бюджетів України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2014. № 3. С. 100–105.
10. Боронос В.Г. Остріщенко Ю.В. Сучасні реалії планування та виконання видаткової частини місцевих бюджетів. *Механізм регулювання економіки*. 2014. № 1. С. 87–98.
11. Гончаренко М.В. Механізм формування фінансових ресурсів територіальних громад в умовах децентралізації. *Актуальні проблеми державного управління*. 2017. №2(52). URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2017-2/doc/2/03.pdf>
12. Гургула Т.В. Фінансове забезпечення спроможності територіальних громад: проблеми і шляхи вирішення. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2017. Вип. 1 (7). С. 132–136.
13. Татарін Н.Б., Снітко С.О. Особливості формування місцевих бюджетів в умовах створення об'єднаних територіальних громад. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 16. С. 822–827.
14. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 року № 333-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/247190087>
15. Місцеві бюджети: коротко про головне. *Ціна держави* : веб-сайт. URL: <https://cost.ua/news/673-local-budgets-briefly/>